

Istraživački rad

Kvalitativna analiza utjecaja medijskog izvještavanja na mlade

Zagreb, 2023.

Sažetak

Istraživanje provedeno u zagrebačkim srednjim školama o medijskoj pismenosti među učenicima otkriva zabrinjavajuće rezultate. U svijetu globalizacije i tehnološkog napretka, mediji igraju ključnu ulogu u informiranju i komunikaciji. S obzirom na digitalni prijelaz, adolescencija sve više konzumira medijske sadržaje, no rezultati istraživanja ukazuju na nisku razinu medijske pismenosti među mladima. Otkrivena su pogrešna uvjerenja, diskriminatorni stavovi i nedovoljna svijest o dezinformacijama. Ispitanici su prepoznali problem lažnih vijesti, ali i priznali nedostatak vještina u provjeri informacija. Društvene mreže, posebice YouTube, identificirane su kao izvor širenja dezinformacija. Uočen je i problem diskriminacije u medijima, s učenicima koji vjeruju da to ne direktno pogađa pripadnike manjina, ali utječe na percepciju društva. Sudionici su istaknuli nužnost jačanja kritičkog razmišljanja i informiranosti, posebice kroz edukaciju o medijskoj pismenosti. Zaključak naglašava hitnu potrebu za integracijom sveobuhvatnih programa medijske pismenosti u obrazovni sustav te investiciju u budućnost, stvarajući generaciju otpornu na dezinformacije i spremnu promicati toleranciju i inkluzivnost.

Summary:

The research conducted in high schools in Zagreb on media literacy among students reveals concerning results. In a world undergoing globalization and technological advancement, media plays a crucial role in information and communication. Given the digital transition, adolescents increasingly consume media content, but the research results indicate a low level of media literacy among the youth. Incorrect beliefs, discriminatory attitudes, and insufficient awareness of misinformation were discovered. Participants recognized the issue of fake news but admitted a lack of skills in verifying information. Social media, especially YouTube, was identified as a source of spreading misinformation. The problem of discrimination in the media was also observed, with students believing it does not directly affect minority members but influences societal perception. Participants emphasized the necessity of strengthening critical thinking and awareness, particularly through media literacy education. The conclusion underscores the urgent need to integrate comprehensive media literacy programs into the educational system and invest in the future, creating a generation resilient to misinformation and ready to promote tolerance and inclusivity.

Ključne riječi: medijska pismenost, dezinformacije, diskriminacije i obrazovanje

Keywords: media literacy, fake news, discrimination and education

Sadržaj

Uvod	3
Cilj istraživanja	4
Metode istraživanja	4
Rezultati i rasprava	5
Zaključak	8
Literatura	8

Uvod

U svijetu koji prolazi kroz procese globalizacije i tehnološkog razvoja, nerijetko je korištenje medija kao izvor informiranja i komunikacijskog kanala. Masovni mediji kao takvi se adaptiraju statusu quo koji određuje potrebne načine medijskog izvještavanja (Đuran i dr., 2019). U početnim etapama tehnološkog razvitka, najčešći korišteni mediji su bile novine. Sada, uz pojavu društvenih mreža i internetskih portala, kupnja novina je pala. Mediji se okreću digitalnim izdanjima što pogoduje većem broju adolescenata i mladih kao korisnicima, odnosno čitateljima. Mediji izvještavaju o raznim temama među kojima su i manjine. Globalizacija potiče sve veću homogenost društva, ali zbog urbanog života nije česta pojava komunikacije s raznim predstavnicima manjina (Kanižaj, 2004). Zbog manjka izravne komunikacije s pripadnicima različitih manjina, predodžbu o istima stvaramo nerijetko putem medija. Uočljivi su zabrinjavajući trendova povećanja netrpeljivosti i diskriminacije u općoj populaciji, pa tako i među mladima. Sve uočljiviji pad tolerancije i diskriminatorni stavovi prema manjinskim skupinama u društvu mogu se izravno povezati s utjecajem medija koji i sami često krše pravila novinarske etike, posebno pri izvještavanju o pripadnicima manjinskih skupina, i sve češće doprinose fenomenu tzv. lažnih vijesti (engl. fake news), koje se također koriste kako bi se pripadnici manjina okarakterizirali u negativnom svjetlu. Dokaz tome je medijska legitimizacija i normalizacija diskriminacije Roma selektivnim izvještavanjem i negiranjem postojanja diskriminatornog diskursa u Sloveniji (Erjavec, 2002).

Za prevenciju negativnog utjecaja medija ključno je razvijanje medijske pismenosti kod učenika. Prepoznavanje lažnih vijesti, poznavanje novinarske etike i kritičko promišljanje narativa o etničkim, vjerskim, seksualnim rodnim i drugim manjinama vještine su koje omogućavaju formiranje informiranih stavova i razumijevanje položaja manjina u društvu. Istraživanje provedeno u sedam europskih država dokazalo je da edukacija o medijskoj pismenosti može potaknuti participatorno i inkluzivno građanstvo te propitivanje ponižavajućeg izvještavanja o pripadnicima manjina. Kakva je trenutna medijska pismenost kod učenika? Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Gong, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Centar za studije jugoistočne Europe Sveučilišta u Grazu i Filozofski fakultet u Rijeci u suradnji s GOOD inicijativom 2021. objavili su rezultate istraživanja političke pismenosti, koja je usko vezana s medijskom pismenosti, provedenog na 1122 učenica i učenika iz 59 srednjih škola diljem Hrvatske. Rezultati su pokazali da trećina maturanata misli da je homoseksualnost bolest, a gotovo polovica da se ne bi trebala isticati u javnosti. Iako mnogo faktora doprinosi ovakvim rezultatima, smatramo da je stereotipiziranje manjinskih

skupina putem medija jedan od najvažnijih utjecaja na stavove mladih. Situacija s prepoznavanjem lažnih vijesti također je zabrinjavajuća. Krelja Kurelović i suradnici (2021) pokazali su da studenti u Hrvatskoj smatraju da su uspješni u prepoznavanju lažnih vijesti, no njihova stvarna sposobnost prepoznavanja bitno je niža. Uočljiva je ozbiljnost problema netrpeljivih stavova koji proizlaze iz nedovoljno razvijenih sposobnosti kritičkog promišljanja o medijskim sadržajima. Promicanje medijske pismenosti važan je korak u rješavanju problematike neadekvatne razine medijske pismenosti kod mladih, ali je i pitanje medijske pismenosti nedovoljno zastupljeno u obrazovnom sustavu Republike Hrvatske. Tematske cjeline koje se dotiču medija i medijske pismenosti su obuhvaćene u nedostatnom dijelu satnice. Te cjeline sadržavaju teorijska objašnjenja bez praktičnih smjernica potrebnim za prepoznavanje (manjak) kvalitete medijskog sadržaja.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je otkrivanje razine medijske pismenosti kod učenika. U ovom istraživanju to se odnosi na učenike zagrebačkih srednjih škola. Istraživanje koristi kvalitativnu metodologiju kao način odgovaranja na istraživačko pitanje pomoću fokus grupa, odnosno polustrukturiranih grupnih intervjua. Fokus grupe su zadužene za pronalazak nekolicine pitanja kojima otkrivamo kakva je njihova percepcija dezinformacija i diskriminatornih stavova u izvještavanju o pripadnicima manjina. Istraživačko pitanje glasi: *Na kakvoj je razini medijska pismenost kod srednjoškolaca?*

Metode istraživanja

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo pet zagrebačkih škola koji organiziraju medijsku ili novinarsku skupinu. Odabrali smo škole s medijskim grupama kako bismo osigurali učenike s većim interesom u temu. U polustrukturiranim intervjuima je sudjelovalo sveukupno 49 učenika koji čine namjerni uzorak. Starost učenika se proteže od 15 do 18 godina. Fokus grupe su provedene u lipnju 2023. godine u trajanju od 45 minuta.

	15	16	17	18
Ž	3	5	8	12
M	4	3	4	8

Tablica 1: broj sudionika raspoređen po spolu i godinama

Postupak

Sudionici su, na početku, bili upoznati sa svrhom provođenja istraživanja. Svi sudionici su dali svoj pristanak da razgovor bude sniman audiozapisom. Istraživači su tim mladih koji su profesionalno vezani uz provođenje istraživanja i medijske pismenosti. Svi istraživači su imali jednaki utjecaj i doprinos u provođenju istraživanja.

Fokus grupe su bile polustrukturirane, odnosno postojao je unaprijed određen set pitanja. Točnije, set od šest pitanja koje su istraživači postavljali. Na samom početku, postavljeno je pitanje opće prirode – koji ste razred, koliko se dugo bavite medijskom/novinarskom skupinom i slično. Glavni dio fokus grupa sastoji se od dva dijela. Prvi dio fokus grupe usredotočen je na navike samih učenika – koliko često se informirate pomoću medija, provjeravate li točnost izvora i slično. Prvi set pitanja pomogao nam je u određivanju same razine medijske pismenost učenika. Drugi set pitanja bazira se na mišljenima samih učenika o općoj razini medijske pismenosti i načinima kako možemo poboljšati razinu medijske pismenosti.

Obrada rezultata

Za obradu podataka korišten je postupak tematske analize, odnosno metode koja uključuje interpretaciju, analizu i razvoj obrazaca pomoću kvalitativnih podataka. Ključan proces je kodiranje i operacionalizacija podataka koja nam omogućuje zaključivanje jasnih hipoteza i odgovaranje na istraživačko pitanje. Obradu rezultata su proveli istraživači pomoću transkribiranih audiozapisa fokus grupa. Transkribirane fokus grupe su nam omogućile i prostor za raspravu i deduktivno zaključivanje konačnih premisa uz razvoj diskursa o temi. Faze istraživačkog rada su: provođenje fokus grupa, transkribiranje audiozapisa, deduktivno zaključivanje uz raspravu i obrada rezultata pomoću kodiranja podataka.

Rezultati i rasprava

Rezultati su prikupljeni pomoću učeničkih odgovora na unaprijed određeni set pitanja. Pitanja su podijeljena u dva dijela – osobno iskustvo i sposobnost prepoznavanja lažnih vijesti te promišljanje o potrebnim akcijama za razvoj medijske pismenosti kod učenika.

Rezultati otkrivaju odgovor na istraživačko pitanje, ali i potiču na osmišljavanje načina obrazovanja o medijskoj pismenosti nakon utvrđivanja potrebe za istim.

Pitanja korištena u fokus grupi:
1. Što za vas znači pojam "lažne vijesti", odnosno fake news? Kako biste ga definirali? Jeste li se sami susreli s nekakvim lažnim vijestima i ako da, možete li dati primjer?
2. Iz kojih izvora vijesti se najčešće informirate? Provjeravate li nekako točnost informacija na koje nailazite? Ako da, kako?
3. Što mislite, koja je uloga društvenih mreža u kreiranju i širenju lažnih vijesti? Možete li dati neke primjere? S kojim društvenim mrežama najviše vežete pojam lažnih vijesti?
4. Možete li se prisjetiti jeste li ikad naišli na neki primjer diskriminacije u medijima? Što mislite na koje sve načine mediji mogu diskriminirati? A koje su skupine najčešće pogođene time?
5. Što mislite, kako diskriminacija u medijima može utjecati na pojedince i zajednice?
6. Kako biste procijenili sposobnost kritičnog razmišljanja o medijskom sadržaju kod sebe i svojih vršnjaka? Na kakvoj je razini medijska pismenost kod srednjoškolaca općenito? Ako mislite da bi trebala biti veća, što biste napravili da to poboljšate?

Tablica 2: Pitanja koja su korištena u fokus grupama

Svi učenici su znali što znači pojam lažnih vijesti i mogli su ih definirati. Definiranje lažnih vijesti baziralo se na tvrdnjama da su to neistinite vijesti bez vjerodostojnog izvora te se brzo prenose jer izazivaju neku vrstu emocija kao što su strah, panika, oduševljenje i slično.

„Vijesti koje prenose lažne informacije bez dostatnog izvora.“

Iako su svi učenici sposobni definirati pojam dezinformacija, problem nastaje u identifikaciji istih. Na pitanje koje za sebe zahtijeva davanje primjera dezinformacija, nisu svi učenici imali primjere. Neki su spominjali dezinformacije vezane uz pandemije i potresa, ali izuzev toga manjak je spoznaje o točnim dezinformacijama kako zbog neznanja adekvatne provjere vijesti tako i zbog slabog čitanja vijesti. Mladi se ne informiraju dovoljno često, a i kada se informiraju – to čine putem društvenih mreža kao što su Instagram, TikTok i Reddit.

„Društvene mreže, npr. Instagram stranice koje prate svjetske vijesti i portali.“

Učenici na treće pitanje o utjecaju društvenih mreža na širenje lažnih vijesti odgovaraju s tvrdnjom da su društvene mreže krivci za širenje dezinformacija više od ostalih medija.

„Često, najviše na youtubeu prikupe velik broj pratitelja dobrim informacijama i onda počnu širiti lažne vijesti, manipuliraju statistikama i informacijama. Iskoriste to što su dogurali do velikog broja i onda ljudi prestanu provjeravati informacije zbog velikog broja pratitelja i pretpostave da ako ih puno ljudi prati da je to to.“

Iako prepoznaju da su društvene mreže krivci za dezinformacije, učenici i dalje ne provjeravaju točnost samih vijesti.

„Ne provjeravam vijesti, samo kažem okej.“

Uz pojam dezinformacija, učenici su trebali odgovoriti na pitanja o diskriminaciji u medijima. Na ta pitanja su se svi učenici složili da diskriminatorni stavovi postoje u medijima, ali da nemaju izraženog utjecaja na pripadnika manjine, koliko na društvo i njihovim mišljenjima. Učenici vjeruju da pripadnike manjine ne dotiču diskriminatorni stavovi u medijima, ali utječe na ponašanje društva prema manjinama.

„-Generalno facebook, Instagram, sve je puno mržnje. Ne možemo reći da nije.“

„-Pa mislim da nema nužno direktan utjecaj na pojednce, nego na druge koji se počinju onda drugačije ponašat prema njima.“

„-Da, možda više osjete neki second hand utjecaj kad zajednica njih ne prihvaća.

Znači ne dira ih ono što mediji kažu nego kak se to reflektira na zajednicu.“

Učenici su se jednoglasno složili da je razina medijske pismenosti kod učenika niska i da je potrebno stvoriti neki mehanizam koji bi to stanje poboljšao. Ovi odgovori su ključni kao odgovori na istraživačko pitanje.

„Bitno je samo po sebi, jer ako nisi informiran se ne razvijaš. Bitno je da već od trećeg razreda srednje budemo informirani o politici. Tek tada naučimo koliko je to bitno za naš život, a svi dolazimo do toga u životu i trebali bi više biti informirani po pitanju politike.“

„Da je loše kritičko razmišljanje jer svatko čuje ono što želi čuti, pročita što želi pročitati, i mislit će da je nešto točno ako misli da je točno i ako želi da bude točno, a ne ako stvarno je.“

Zaključak

Zaključno, istraživanje provedeno u zagrebačkim srednjim školama predstavlja hitan poziv koji ističe imperativnu potrebu za rješavanjem očitih nedostataka u medijskoj pismenosti među učenicima srednjih škola. Rezultati osvjetljavaju okolinu u kojoj perzistiraju pogrešna uvjerenja i diskriminatorni stavovi, naglašavajući hitnost sveobuhvatnih intervencija. Ove intervencije moraju ići dalje od prepoznavanja problema; one moraju aktivno uključiti obrazovne institucije i neformalno obrazovanje kako bi implementirali strateške mjere.

Identificirane poteškoće u medijskoj pismenosti zahtijevaju višeslojni pristup. Prije svega, postoji hitna potreba za preoblikovanjem obrazovnog sustava kako bi se prioritetno integrirali sveobuhvatni programi medijske pismenosti u nastavni plan i program. Tematske cjeline posvećene medijima i medijskoj pismenosti trebale bi biti proširene, nudeći ne samo teorijske uvide već i praktične smjernice kako bi se učenicima pružila snalažljivost u kritičkom procjenjivanju kvalitete i autentičnosti medijskog sadržaja.

Konačno, proširenje programa medijske pismenosti predstavlja investiciju u budućnost. Ono osnažuje mlađe generacije da navigiraju kroz složenosti digitalnog doba, potičući ne samo osviještenu i medijski pismenu populaciju, već i društvo koje prihvaća raznolikost i inkluzivnost. Odlučnim djelovanjem sada, možemo utrti put za otporniju i društveno odgovornu generaciju sposobnu odolijevanja dezinformacijama, izazivanju diskriminatornih narativa i doprinosu stvaranju pravednijeg i tolerantnijeg društva.

Literatura

Đuran, A., Koprivnjak, D. i Maček, N. (2019). Utjecaj medija i uloga odraslih na odgoj i obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi. *Communication Management Review*, 04 (01).

Kanižaj, I. (2004). Predstavljenost nacionalnih manjina u hrvatskim dnevnim novinama – komparativni pregled 2001. – 2003.. *Politička misao*, 41 (2), 30-46.

Erjavec, K. (2002). Projekt medijskog i informatičkog opismenjavanja u Europi: Primjer Slovenije. *Medijska istraživanja*, 8 (2), 0-0.